

ОБГОВОРЕННЯ 5-ГО ТОМУ “ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ”

8 лютого ц. р. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка відбулося розширене засідання редколегії “Історії української літератури” у 12 томах, на якому обговорювався 5-й том “Історії...” під редакцією І. Дзюби. В обговоренні взяли участь члени редакційної колегії “Історії...”: В. Дончик (головний редактор), Л. Скупейко (заступник головного редактора), редактори томів – Ю. Пелешенко, М. Сулима, В. Сулима, Н. Левчик, Є. Нахлік, С. Гальченко, І. Дзюба, М. Бондар, Л. Мороз, Н. Шумило, Р. Мовчан, О. Поліщук, рецензенти В. Смілянська, Т. Мейзерська, шевченкознавці Р. Харчук, О. Боронь, В. Пахаренко.

Відкриваючи засідання редколегії, В. Дончик повідомив, що робота над проектом “Історія...” виходить на завершальну творчу стадію, тепер практично щомісяця відбуватимуться подібні засідання, на яких обговорюватимуться конкретні томи, після чого передаватимуться на вчену раду Інституту літератури для схвалення до друку. Тож вельми символічно, що цей процес починається з тому, присвяченого Т. Шевченку. Голова редколегії нагадав про принципи структурування томів і способи відтворення літературного процесу, властивим історіям літератури наративного типу, й у зв’язку з цим указав на особливість 5-го тому як “монотому” за предметом дослідження й авторським виконанням.

Члени редколегії та рецензенти були одностайні, що 5-й том – це фундаментальний внесок у вітчизняну літературознавчу науку, певний підсумок у півторастолітньому розвитку шевченкознавства, який окреслює перспективи дослідження на майбутнє. Т. Мейзерська зауважила, що наукове шевченкознавство для І.Дзюби – одна з найважливіших ланок національної гуманітарної культури, своєрідна “система життєзабезпечення”, а також наголосила, що боротьба за Шевченка в усі часи була боротьбою за душу українського народу. У томі розгорнуто широку ретроспективну картину розвитку шевченкознавства в різні періоди української історії (імперський, радянський, доби незалежності тощо), за різних ідеологій; враховано також наукові напрацювання різних територіальних локусів (слов’янський світ, Росія, Казахстан, українська діаспора тощо), кожен з яких своєрідно відгранював й урізноманітнював ті чи ті аспекти шевченкознавчих досліджень. На переконання В. Смілянської, 5-й том “Історії...” під редакцією І.Дзюби – це зразок авторського літературно-критичного нариса з виразними рисами есею, де виклад подій та психологічний портрет Шевченка подається в яскраво-емоційному авторському висвітленні. З погляду концептуального рецензованого праця не просто глибока й переконлива – вона захоплює проникливістю суджень і висновків. Основна, як здається, стильова прикмета й монографії, і цього тому – орієнтація на читача, прагнення передати йому своє ставлення до описаного, переконати його у правоті Шевченка і власній. Нарація в рецензованому томі поєднує різні тональності – і об’єктивний виклад, і патетику, й іронічно-саркастичний памфлет. Висловивши низку загальних зауважень і конкретних посторінкових, В. Смілянська підсумувала, що в томі найбільше приваблює виразна психологічна спорідненість автора й “героя”, суголосність світовідчуття, переконливість психологічної інтерпретації творчості Шевченка. Автор не замовчує гострих моментів і завжди знаходить переконливе пояснення, звертає увагу на ранише не помічені або й не оцінені деталі, виявляє дивовижну ерудицію, віртуозне володіння словом, уміння передати найтонші нюанси смислу.

Учасники обговорення завважили й високо оцінили розлогий історико-соціальний і культурний контекст, що на думку М. Бондаря, є одним із найвагоміших достоїнств праці; він цікавий і самодостатній, окреслює тло літератури першої половини й середини ХІХ ст., підсилюючи водночас аналіз процесу, що охоплюється 3-м, 4-м і 6-м томами “Історії...”. Н. Шумило переконана, що такий контекст допомагає глибше зрозуміти явища ідейні, культурні, мистецькі, філософські, історичні того часу і свідчить про ґрунтовність, вписаність нашої історії, культури, Шевченка в контекст європейської літератури й культури. Погоджуючись із цим, Л. Скупейко додав, що бажано було б ширше окреслити контекстуальне тло й романтизму як типу мислення, як світогляд і особливо як жанрово-стильову систему.

Більшість зазначили, що текст І.Дзюби пройнятий його живою думкою, емоціями, які дослідник цілком свідомо не “втискує” в суворі рамки наукового дискурсу, а Є. Нахлік нагадав, що під час обговорення першого варіанта тому теж схилився до думки, висловленої рецензентами, що “публіцистичний струмінь не мав би розбавляти суто наукового стилю академічної “Історії літератури”. Та тепер, читаючи оновлений варіант тому, я скептично ставлюся до пропонуваного Іванові Михайловичу переробок і цілком підтримую його науково-публіцистичну репрезентацію Шевченкового феномена. Тож масо авторський том “Історії літератури” з індивідуальним підходом і стилем, вироблюваним І. Дзюбою впродовж п’ятох десятиліть і добре упізнаним серед читачів”. Водночас члени редколегії порадили авторові подбати про більшу відповідність побудови тому структурі всього 12-томника.

Є.Нахлік запропонував на основі “Історії...” видати репрезентативну серію з дванадцяти-п’ятнадцяти портретних монографій про найвидатніших українських письменників-класиків. Це мала би бути серія ґрунтовних наукових і zarazом свіжо, жваво написаних монографій, присвячених найрепрезентативнішим творчим індивідуальностям, які визначають обличчя нашого письменства. Зразком таких монографій міг би стати том І. Дзюби про Тараса Шевченка.

Учасники обговорення звернули увагу на докладно проаналізовану жанрову палітру творчості Шевченка, особливості його ліричного та сатиричного стилю, типологію художньої образності та головні національні й загальнолюдські мотиви. На думку М.Бондаря, це дослідження з’ясує багато питань, які останнім часом з’явилися в шевченкознавстві, наприклад, співвідношення кари і прощення, проясняться теза про багатоперсональність адресата тексту “Послання і мертвим, і живим...”. Є.Нахлік підтримав дослідницьку інтенцію, спрямовану на показ антикріпосницьких, соціально-бунтівних настроїв у Шевченковій поезії, спалахів у ній революційності, довкола якої сьогодні дискутують і яку дехто навіть намагається заперечувати. Іван Михайлович обґрунтовує революційні риси Шевченкової поезії як цілком виправдані і слушні. У Дзюбиному томі поет постає гуманістом, котрий жив потребами народу.

Дискусію викликало питання про релігійні погляди Шевченка, зокрема, *Р. Харчук* нагадала про крайнощі, до яких часто вдавалися і вдаються дослідники, висвітлюючи це питання; поета характеризують то як атеїста, то як ревного християнина. Релігія, на переконання дослідниці, була для Шевченка насамперед естетичним чинником; у поемі “Марія” поет постає агностиком, обстоює народний погляд на Марію, намагаючись захистити дівчат-покриток. *Ю. Пелешенко* вважає, що суперечності між християнством і Шевченковою позицією немає, адже поема “Марія” відтворює євангельський сюжет. Є підстави твердити, що Шевченко при написанні “Марії” використовував апокрифи, зокрема апокрифічні євангелія, бо в тексті наявні такі збіги, які навряд чи поет міг вигадати. Шевченко подорожував Україною, а євангелія поширювалися в рукописах, їх, можливо, переказували йому, а можливо, він користувався апокрифами, коли працював у комісії. Щодо поеми “Марія” висловився і *В. Пахаренко*, зауваживши, що в 5-му томі вона зінтерпретована у традиційному реалізоцентричному ключі як спроба максимального олюднення, цілковитого перенесення Богородиці у цей світ. Тим часом переконливішим видається метафоричне її прочитання – як пошуку гармонії, діалогу посейбічного і потойбічного світів. До речі, зазначив *В.Пахаренко*, можна подати обидва трактування.

Зауваження *Т.Мейзерської*, що автор має більше уваги приділити драматургії, підтримала *Л. Мороз* і додала, що не варто повторювати звичну думку про буцімто неприродний фінал п’єси “Назар Стодоля”, бо тоді це вимога до реалістичного твору, а ця драма – романтичний твір, побудований на умовностях. Варто також звернути увагу саме на християнські мотиви, адже момент каяття Хоми тут не випадковий, його не подано на догоду цензурі. Де йдеться про християнські категорії, варто додати категорію каяття, тоді в зовсім іншому плані прочитується драма “Назар Стодоля”.

Не залишилися поза увагою учасників обговорення й інші питання, зокрема про шевченківські традиції в українській літературі наступного періоду, співвідношення категорії любові й гніву, міфотворчість, “шаманізм”, історію Шевченкової могили. *Р.Харчук* порекомендувала виокремити уточнені моменти, які колись були викривлені, наголосити на них, наприклад, про викуп Шевченка, адже на сьогодні біографія митця не є чимось незаниманим.

Підбиваючи підсумки засідання редколегії, *В. Дончик* наголосив на високому науковому рівні розмови і щирій зацікавленості всіх учасників у тому, щоб фундаментальний проект 12-томного видання завершився якнайуспішніше. “Маю приємність, – сказав голова редколегії, – подякувати передусім авторові й редактору Івану Дзюбі, що у процесі роботи над 5-м томом підготував чудову монографію “Тарас Шевченко”, яка здобула заслужено високу оцінку наукової і письменницької громадськості. Щира дяка й рецензентам тому – докторам наук *В.Смілянській* і *Т. Мейзерській*”.

Дуже важливо, наголосив *В. Дончик*, що в томі, написаному І. Дзюбою, постали не тільки життя, вся творчість Т. Шевченка в їхній нероз’ємності, а і його естетична, національна, духовно-провіденційна програма і, відповідно, невмируще значення його генія у збереженні і творенні української нації.

Шевченко поданий, як ніде, у найдокладнішому, проникливо дібраному контексті: європейському і світовому, російському й загальнослов'янському; тобто в зовнішньому, у співвіднесенні й сув'язі з поетичними набутками інших народів, і у внутрішньому – у порівнянні різножанрових творів, біографічних фактів і зізнань, щоденникових свідчень, епістолярю, спогадів сучасників тощо. Суспільно-історичні обставини й сам дух поезії та простеження найтонших нюансів окремих віршів – макротекст і мікротекст виступають у їхній природній нерозділеності й взаємопроникненості, не апліковано, не в теоретичних абстракціях, як це часто буває.

Що ж до так званої публіцистичності, В. Дончик зазначив: “Як бачу, всі ми розрізняємо зовнішню полегшеність, “журналізм”, зовнішню пафосність, словесне “підстрибування” (зазвичай саме це мається на увазі, коли йдеться про негативну “публіцистичність”), але в такому випадку це жодним чином не стосується “Історії української літератури” у 12 томах. Натомість існує публіцистичність, споріднена живомовності, особистісності викладу, пережитості, які не тільки не чужі, а й необхідні науковості, посилюють її. А для наукового стилю нашої нарративної “Історії української літератури” необхідні й поготів, бо всі ми прагнемо, щоб це, крім усього, була й цікава “Історія...”, а не затермінологізовані, сухі, вихолощені від духовних струмів, ознак авторської індивідуальності тексти. Тоді й матимемо не лише “орієнтацію на читача”, як сказала В. Смілянська, а й самого читача нашої “Історії української літератури”. Наприкінці засідання редколегії *І.Дзюба* подякував за корисні зауваження й підказки та пообіцяв зробити необхідні корективи.

Надія Бойко
м. Київ

Отримано 14 березня 2011 р.

ВСЕУКРАЇНЬСКА КОНФЕРЕНЦІЯ ПРО ЮРІЯ КЛЕНА У ВІННИЦІ

14–15 квітня 2011 року в Інституті філології й журналістики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського відбулася II Всеукраїнська наукова конференція із серії “Літературні контексти ХХ століття” на тему: “Творчість Юрія Клена і міжвоєнна доба в українській літературі: історичні основи, естетичні контексти, культурні особливості”. Організатори конференції – кафедра української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського і кафедра теорії та історії української літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Географія учасників цього річної конференції була надзвичайно широка: Київ, Львів, Івано-Франківськ, Дрогобич, Донецьк, Хмельницький, Ізмаїл, Кам'янець-Подільський, Одеса, Рівне, Чернівці, Кіровоград, Ужгород, Тирасполь (Придністров'я), Люблін (Польща) та ін.

Всеукраїнські конференції із серії “Літературні контексти ХХ століття” кафедрою української літератури ВДПУ проводяться вдруге. 2-3 квітня 2009 року тут пройшла I Всеукраїнська наукова конференція “Творчість Леоніда Мосендза у контексті вісниківського неоромантизму: історико-літературні та поетикальні аспекти”, яка отримала значний розголос у науковому світі.

У вітальному слові проректор з виховної роботи Вінницького державного педагогічного університету *О. Криворучко* відзначив науковий потенціал університету та кафедри-організатора, побажав усім учасникам заходу плідної роботи. В. о. директора Інституту філології й журналістики, завідувач кафедри української літератури *І. Руснак* окреслила нові здобутки й подальші перспективи кафедри та інституту, розповіла про заходи конференції та побажала всім присутнім нових наукових відкриттів. На пленарному засіданні було заслухано виступи науковців *І. Бурлакової* “Жанрово-стильові доміанти новелістики Юрія Клена”, *М. Комариці* “Міжвоєнний літературний полілог: “вісниківство” у рецепції католицької критики”, *І. Набитовича* “Літературознавчо-методологічні стратегії Освальда Бурггардта – Юрія Клена”, *М. Васківця* “Український історичний роман міжвоєнного двадцятиріччя”, *Н. Янкової* “Літературознавчі виступи Романа Бжеського на сторінках часопису “Волинь”.

На конференції працювало 5 секцій: “Естетичні концепти, літературно-критичні полеміки, культурологічні теорії української міжвоєнної доби” (кер. *О. Баган*), “Жанрово-тематичне розмаїття і поетика творчого доробку Юрія Клена” (кер. *М. Васків*), “Творчість Юрія Клена і літературні контексти ХХ століття” (кер. *Ю. Мариненко*), “Розвиток української журналістики міжвоєнної доби” (кер. *В. Гандзюк*), “Мовознавчі аспекти творів Юрія Клена. Вивчення творчості письменника в школі” (кер. *І. Завальнюк*).